

- Halil Buyruk, *Öğretmen Emeğinin Dönüşümü*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015, 424 s.

Değerlendiren: Mustafa Gündüz*

Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesinde öğretim üyesi olan Halil Buyruk'un doktora tezi olarak hazırladığı *Öğretmen Emeğinin Dönüşümü* başlıklı kitap, nicel araştırmalara boğulmuş eğitim bilimleri alanında teorik zemini entelektüel verilerle desteklenmiş, kavramsal düzeyi yüksek çalışmalardan biridir. En önemli toplumsal meselelerden biri olarak eğitimin ve öğretmenin görüldüğü ülkemizde böylesi bir çalışma anlamlıdır. Öğretmenlerin toplumsal değişimdeki rollerine vurgu yapılmasına rağmen, bunun bilimsel araştırmalarla somuta döküldüğü söylenemez. Çoğunluğu kurum tarihi ve dar kapsamlı program değerlendirmelerinden oluşan eğitim bilimi çalışmalarının yanında Buyruk'un kitapta, modern eğitimin yüz elli yıllık sürecinde öğretmenliğin kavram ve uygulama boyutundaki değişimini Türkiye'de az tercih edilen bir metotla (nitel araştırma) kendi ideolojisi zaviyesinden araştırması alana katkı vericidir. Ancak kitap eğitim bilimleri, öğretmen araştırmaları, eğitim sorunları vb. gibi alanlarda makro planda katkı verici olmasına karşın, metodoloji ve ideolojik kavramsal tercih bakımından bazı eleştirileri hak etmektedir.

Kitabın temel meselesini yazar, "öğretmen emeğinde yaşanan dönüşümü anlamak ve eğitimin kapitalist bir emek süreci olarak analiz edilmesi gerektiğine dair bir yaklaşım geliştirme gayretiyle, söz konusu sürecin öğelerini tanıma" (s. 17) olarak belirler. Daha ilk cümlelerden itibaren kapitalizm eleştirisi, emek, sömürü, ezilenler, sınıfsal çatışma vb. kavramlar kitabın anahtar kelimelerini oluşturur. Emek kavramı, modernleşme, feminizasyon, profesyonelleşme, teknik ve ideolojik proleterleşme Batılı literatür taramasından hareketle anlatıldıktan sonra söz konusu kavramların özellikle 1950 sonrasındaki Türkiye'nin eğitim sürecinde aldığı şekil ve dönüşüm öğretmenlerin dilinden anlatılmaktadır.

Araştırmada "sözlü tarih" yönteminin kullanıldığı belirtilmektedir (s.127). Bu sebeple, yazar, 25'i 1980 sonrasında göreve başlamış, 15'i emekli, cinsiyet bakımından eşit dağılımlı 40 öğretmenle görüşmüştür. Görüşmecilerden birçoğu tecrübeli sayılamayacak kadar yakın zamanda mezun olmuş öğretmenlerdir. Bu kişilerle yazar, öğretmen emeğinin dönüşümünü tespit için, neredeyse tamamı güncel (atanma, ücretli öğretmenlik, formasyon uygulaması, veli tahakkümü vb.) sorunlar üzerine bir arkeoloji yapmaktadır. Gerek konu başlıkları, gerekse görüşmecilerin yaşları itibarıyla bu araştırmaya sözlü tarih denilmesi zordur. Zira konu başlıkları sözlü tarih ile ortaya çıkarılabilecek sorunlar olmaktan öte, durum tespiti yapmaya yöneliktir. Aynı zamanda anlatılar, son elli-altmış yılın dönüşüm hikâyesini vermekten öte son dönem öğretmen ve eğitim sorunlarının tasviri niteliğindedir. Bu sebeple çalışmanın metodu ancak, nitel desende betimsel analiz olarak belirtilebilir. KPSS sınavları (s. 226), ücretli öğretmenlik vb. güncel problemler, sözlü tarihten ziyade nitel araştırmacının alanına girer. Bu durum bazen o kadar kendini hissettirir ki, kitap bir olgunun dönüşüm sürecini anlatmıyor da durum tespiti yapıyor izlenimini verir. Ders kitapları, teknoloji kullanımı, merkezi sınavlar, ücretli öğretmenlik, atamalar vb. konularda tamamıyla son on yıla odaklanılmıştır.

* Doç, Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü.
DOI: dx.doi.org/10.12658/human.society.6.11.D0122

Sözlü tarih konusunda Türkiye’de zengin bir literatür yok, ancak özgün bazı araştırmaların da (Ör.: Uygun, 2003) görülmemesi, çalışmanın teorik eksikliğini göstermektedir.

Sözlü tarihin tekniğine değinilirken, tarih yazımında “toplumun belirli kesimlerinin, sermaye sahiplerinin biyografilerine rastlanırken, ezilenlerin, dışta kalmışların, sıradan olanların, emekçilerin tarihlerinin büyük oranda bilinmediği” (s. 128) ileri sürülür. Şu halde öğretmenler zımnen “ezilen, dışta kalan, sıradan emekçiler” sınıfına dâhil edilmektedir. Bu durum Türkiye’nin toplumsal yapısına ve dönüşüm sürecine aykırı olmakla birlikte, araştırmanın ilerleyen safhalarında öğretmenleri Giroux’dan hareketle “dönüştürücü (transformative) entelektüeller (s. 111)” sayan teoriyle de çelişmektedir. Öğretmenler Türkiye toplumsal piramidinde orta sınıfta yer alırlar ve sınıf değiştirmenin en fonksiyonel koridorunu temsil ederler.

Araştırmanın *birinci* bölümünü (s. 19-113) oluşturan tamamı Batılı ve Marksist teorik literatür, Türkiye’deki emek ve eğitim dönüşümünün paradigmasını teşkil eder. Burada kitle eğitiminin doğuşu ve kapitalizm arasında doğrudan bir bağ kurulur, ulus devletinin oluşması, merkezileşme, vatandaşın icadı ve emek kavramlarına ve aralarındaki ilişkiye dikkat çekilir. Feminizasyonun da temel nedeninin kapitalizm olduğu ve kadının sömürülme evrimi anlatılır. Öğretmen emeğinin dönüşümü de tamamıyla Batıyı anlatır (s. 32). Öğretmenliğin profesyonel bir meslek olduğu iddia edilir. Bu iddia meslek kavramı ekseninde tartışmalıdır. Modern eğitimin doğuşu açıklanırken, kilise karşıtlığına ve seküler ahlakın inşasına değinilmemesi bir eksiklikler. Aynı zamanda burada, zorunlu eğitimin ilk defa Prusya’da ve askerî amaçla ortaya çıktığına da değinilebilirdi.

Mesleklerin profesyonelleşme süreci anlatılırken, Anglosakson profesyonelizminin diğer bölgelerdekini açıklamadaki yetersizliğine değinilir (s. 36), ancak kitabın ikinci kısmı tamamıyla Türkiye’deki duruma yöneliktir ve bu da aslında bir çelişkidir. Yine bu kısımda dünya genelinde öğretmen örgütlenmesinin gelişimi (s. 37-38), profesyonellik ve sendika çelişkisi ve profesyonellik ile sendikacılık arasında karşıtlık değil, aksine tamamlayıcılığın olması, teknik ve ideolojik sömürünün eğitimdeki görünümü anlatılır. Yazara göre, eğitimdeki her çeşit araç bir tür Marksist üretim aracıdır. Müfredat da buna dâhildir. Eğitimde emek sürecinde öğrencilerin nesne olarak ele alınması ve hammadde olarak tanımlanması kurama yöneltilen eleştirilerden biridir (s. 57). Zaten yazar, emek kuramının anlaşılabilirliği için yegâne anahtar olarak Marks’ın terminolojisini kullanır, buna muhtaç olduğu inancındadır (s. 48).

Eğitimin meşruiyetini devlet kapitalizmiyle (s. 61-62) eşitleyen yazar, Gramsci’nin hâkim sınıfların “ortak duyu” kavramı aracılığıyla hegemonyanın sağlandığını ve sınıf fraksiyonunun çıkarlarıyla toplumsal çıkarların uzlaştırıldığını iddia eder. Yazar, modern devletin oluşumuyla kapitalizmi paralel ele alır ve her ikisinin sınıf mücadelesinin bir ürünü olduğunu iddia eder (s. 63). Bu süreç Avrupalı modern devletler için doğru olabilir ama Türkiye’deki devlet ve siyasetin dönüşümü bu teori zemininde açıklanamaz. Öğretmen emeğinin dönüşümünde daha çok Foucault’nun kuramına (panoptikonizm) yaslanan yazar, yeni denetim ve gözetim mekanizmalarına (müfredat, ders kitapları, bürokrasi, ödül ve cezalar, norm uygulamaları ve kamera) değinir. Ona göre görünmeyen ya da doğrudan gerçekleşmeyen denetim, emek sürecinin kontrolünü oldukça kolaylaştırır. Çünkü herhangi bir zorlamaya gerek kalmadan gönüllü itaatin gerçekleşmesi iş yerinde yaratılan hegemonya ile birlikte işveren olarak devlet ve öğretmen arasında bir çatışma değil uzlaşmaya dayalı bir ortaklık kurulmasına olanak tanır (s. 72). Okul ve öğretmenler üzerindeki denetim, her dönem

önemli olmakla birlikte, özellikle 1980'lerde başlayan kapitalizmin yeni döneminde daha işlevsel ve gerekli hale gelmeye başlamıştır. Yazara göre 1980'ler ve sonrasındaki profesyonelleşme süreci bir tür vasıfsızlaşma ve aslında proleterleşmedir (s. 85).

Yazar, öğretmenlerin toplumsal değişmeye etkilerini, hegemonik entelektüellerin bilinçli bir şekilde egemen sınıfın "memur"ları olmalarından hareketle, yerine getirdikleri işlevin farkında olmadıklarını belirtir (s. 111) ve onların temel işlevinin "pedagojik olanı politik, politik olanı da pedagojik kılmak" olduğunu söyler.

Araştırmanın teorik kısmında Türkiye neredeyse hiç yoktur. En basit tanımlar ve öğretmenliğin doğuş ve gelişim süreçleri Batılı literatür ekseninde anlatılır. Bu kavramsal dünyanın Türkiye sorunlarını anlamada manivela görülmesi Türkiye sosyal bilim camiasının genel zaaflarından biridir ve bu araştırma buna fazlasıyla angaje olmuş durumdadır. Bu durum, Karpat'ın anılarındaki "Türkiye'deki sosyal ilimler araştırmacıları nasıl çalışacaklarını, nasıl çalışma planı yapacaklarını tam manasıyla anlamış değiller. Köklü, ağırlıklı eserler verecekleri yerde sağdan soldan gördükleri teorilere heves ederek, eser vermek, isim yapmak istiyorlar" (Karpat, 2015, s. 319) tespitlerini teyit eder niteliktedir.

İkinci bölüm kitabın Türkiye ve aslında özgün bulgular kısmıdır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e öğretmenliğin kısa tarihi, ulus-devlet paradigmasına, merkezîyetçi akademik metoda sıkıca bağlı Yahya Akyüz ve Necdet Sakaoğlu'ndan hareketle özetlenmiş, yeni çalışmalara yer verilmemiş, özgün kaynaklara ulaşılmamıştır. Öğretmenliğin dönüşüm seyri 1850'lerden başlatılarak teorik kısımda da anlatılabilir. Erken Cumhuriyet dönemi öğretmen örgütlenmesinin özgün oluşumlarından Türkiye Muallimler Cemiyeti, birkaç yerde öğretmenler lehine iş yapmamakla itham edilir. Derneğin 1935'te neden kapatıldığına dair geçerli bilgi verilmez (s. 119). Kitap tarihsel konuları işlerken birçok zaafı barındırır. Bir II. Meşrutiyet söylemi olan "muallimler ordusu" söylemi 1923 sonrası Mustafa Kemal'e irca edilirken, 1908'de başlayan öğretmen örgütlenmesi Niyazi Altunya'ya atıf yapılmasına karşın 1923'te başlatılır. Öğretmen sayısının 1928-1933 arasında azalmasını Sakaoğlu'ndan naklen "ölüm, emeklilik ve istifâ" nedenleriyle açıklarken, görevden atmaların zikredilmemesi egemen eğitim ideolojisinin ve tarih yazımının göstergelerindedir.

Köy Enstitülerini, bir makalesinde "alternatif eğitim" olarak değerlendiren yazar, bu tartışmalı eğitim projesine yer yer güzelleme yaparken, nostaljik özlemle bakar ve ona yeni öğretmen kimliği inşasında farklı bir konum ayırır. Enstitülerin kuruluş gerekçesini "millî mücadelenin büyük toprak sahipleriyle yapılan ittifak neticesinde kazanılması ve böylece köylülerin devrimden uzak tutulması" (s. 122) sonrasında bir tür modernleşme projesi olarak açıklar. Söz konusu eğitim projesinin tarihiyle ilgili verilen bilgilerin pek çok yerinde basit yanlışlar vardır. Yazara göre Köy Enstitüleri Batılılaşmanın ve modernleşmenin köylerden başlatılması hedefine (s. 124) yöneliktir. Oysa söz konusu olguları, köylerden başlatmak değil, köylerde gerçekleştirmek asıl hedeftir. Bu kurumların gerçek amacı köylüyü köyde, köylü eliyle modernleştirmektir.

Öğretmen emeğinin dönüşüm hikâyesi, mesleğe giriş öyküleri ile başlar (s. 132). Kadınların mesleğe erişiminin modern Cumhuriyet'in "ilerici ve laik" politikasına (s. 135) bağlanması önemli bir yanlışlıktır. Zira kadınlar için 1859'dan beri okullar vardır ve 1871'de kadın öğretmen okulu (Darülmualimât) açılmıştır. 1915'te dünyada ilk ve tek kadın üniversitesi (Darülinas) açılmıştır, buralarda kadın yöneticiler de vardır.

“Türkiye’de öğretmenliğin emek sürecinin tarihsel dönüşümü” kısmında yazar, eğitimi bir emek süreci olarak ele alır ve Taylorizm ve Fordizm’le doğrudan bağ kurar. Teorik kısma bağlı olarak Türkiye’de müfredatın denetim mekanizmasına dönüşümünü öğretmenlerden dinler ama bazı öğretmenler müfredatı kendilerini sınırlayan araç olarak görmediklerini anlatır (s. 168). Kılavuz kitap uygulaması bazı öğretmenlerce mesleğin teknik yönünü kolaylaştıran uygulama olurken, özünde bir sınırlama olması pek çok öğretmene göre sorun olarak görülmez. Öğretmenlerin söylemlerine kulak verildiğinde devlete derin bir güvenin olduğu, “müfredatta tehlikeli, ideolojik bir şeyin asla olmayacağı, ayrımcılık yapılmayacağı (s. 350) vb. güvenle anlatılır. Bütün bunlar öğretmenlerin resmi ideoloji içinde ne kadar eridiğini, modernleşme paradigması ekseninde imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış toplum idealini içselleştirmiş devletle uzlaşmışlığı temsil eder.

Yazar, özellikle son dönemlerde hayata geçen uygulama ile sıkı program hazırlığından vazgeçilmesini bir tür vasıfsızlaştırma olarak anlatırken, bilişim teknolojileri kullanımını önce vasıfsızlaştırma, sonra yeniden vasıflan(dırma) olarak yorumlar. Yazara göre yeni yöntem ve tekniklerin kullanılması öğrenilirken, görelî denetim azalmakta ancak geleneksel anlamda vasıfsızlaşma gerçekleşmektedir.

Eğitimde teknoloji kullanımı meselesinde tamamıyla son on yıla odaklanılır. Aslında eğitim teknolojileri bir yönüyle eğitimin ticarileşmesi sorunudur. Bu konuya daha derinden değinilmemesi bir eksiklik olarak görülebilir. Merkezî sınavlar, okullarda kamera kullanımı, panoptikonizmin yeni uygulamaları olarak sunulur. Bu kısmında yazarın yorumu yerine sadece öğretmenlerin görüşleri sıralanır.

“Okulun yeni aktörleri, veliler” başlığı altında yazar, özgün tespitler yapar. Okul ihtiyaçlarının veliler tarafından karşılanması ve onların aktörleşmesi (s. 203) ilginç söylem ve gözlemlerle ortaya konulur. Okula müdahalenin sosyoekonomik düzeye göre değiştiğini belirten öğretmenler, velilerin bazı yerlerde ders programına ve okulun iç işlerine bile karıştıklarını anlatırlar. Bunun sebebi velilerin okulun finansmanına bir şekilde katılmalarıdır.

Başlangıç Tanzimat senelerine kadar giden vekil, yardımcı ve ücretli öğretmenlik konusu bugünün verileri ve zihniyetiyle işlenir (s. 230). Bu uygulamaları adaletsizlik, haksızlık, güvencesiz istihdam ve nihayetinde de planlı bir emek sömürüsü olarak gören yazar, öğretmen istihdamındaki palyatif çözüm yollarını kapitalist sömürüye bağlar. Ona göre “eğitim hizmetlerindeki metalaşma sürecinin temel uğraklarından olan bu tür uygulamalar aynı zamanda “yarı zamanlı çalışma”, “katılım”, “demokratikleşme” gibi söylemlerle bir mistifikasyon yaratmaktadır. Emek sürecinde ve öğretmenlerin çalışma koşullarında yaşanan değişimlerin neden olduğu sonuç ise sermaye birikim mantığına uygun olan öğretmen emeğinin diğer emek biçimleri gibi değersizleşmesi ve vasıfsızlaşmasıdır” (s. 240).

Yapılan iş aynı olmasına karşın statülerin farklılaştırılması sömürünün yanında “okulda sınıfsal bir ayrışmaya da” (s. 266) neden olmaktadır. Kadrolu ve ücretli öğretmen olmanın yabancılaşma, rekabet ve hatta husumet yarattığına dair söylemler dikkati çeker (s. 262). Kadro dışındakilere “selam bile verilmiyor, görmezden geliniyor, zor işler yükleniyor, karar alma süreçlerine dâhil edilmiyor, hatta ‘ücretli biri’ şeklinde pejoratif hitaba muhatap oluyorlar” ifadeleri bu ayrışmanın delilleri arasında gösterilmektedir.

Öğretmen emeğinin dönüşümünü öğretmenliği tanımlayıcı öğelerin dönüşümü üzerinden takip eden yazar, (s. 276) 1980 öncesi öğretmenlerin para kazanmaktan ziyade, demokratikleştirme ve modernleştirme misyonerliğine uygun biçimde toplumsal bir ideale yola çıktıklarını, hizmet etmeyi ön plana aldıklarını belirtmesine karşın son dönem öğretmenlerinde bu niteliği görmediğini belirtir. Buna bağlı olarak, Köy Enstitüsü öğretmenlerindeki adanmışlık ve misyoner ruhunun, 1980'lere yaklaşıldığında da devam ettiğini ifade eder. İlginç olan, şartların değişmesine rağmen öğretmenlerin hâlâ kendilerini eski dönemin söylemleriyle tanımlamalarıdır. Bu da onların değişimin farkında olmadıklarına delalet eder (s. 282). 1990'larla birlikte artık öğretmenlikte metalaşan, ticarileşme, çok para kazanma hırsları başlar. "Sınav kazandıran öğretmen" imgesi öğretmenliği bireysel ve teknik özelliklere indirger. Mesleğin kutsallaştırılmasına yapılan vurgunun aslında gittikçe değersizleşen emek neticesinde ortaya çıktığına dikkat çekilir.

Öğretmenlerin hayat koşullarını dinlerken bütün dönemlerde benzer sorunların hüküm sürdüğüne şahit olunabilir. Öğretmen idareci ilişki biçiminin 1950'lerden itibaren değişmeden (öğretmen aleyhine) devam ettiği anlatılır. Öğretmenlerin iş yoğunluğunun artmasını bir tür emek sömürüsü olarak anlatan yazara göre, aslında 1980 öncesinde de bu yoğunluk vardır (s. 252) ancak o dönemin yoğunluğu nitelik bakımından farklıdır. Öğretmenlerin çoğu, son 15-20 yılın konusu olan Toplam Kalite Yönetimi uygulamasını ise kağıt üzerinde yürüten, bir tür illüzyon olarak tanımlar.

1973'te, 1739 sayılı MEB temel kanunu ile öğretmenlerin yükseköğretim mezunu olması istendi ve öğretmen okulları kapatılarak eğitim enstitülerine geçildi. Yazar bu değişim sürecini, meslek ideolojisinin kazandırılmasında dönüm noktası olarak görür (s. 304). Bu durumun "öğretmenlik büyüünün bozulması", "ruhunun ve coşkusunun kaybolması" olarak değerlendirilmesi önemli bir tespittir.

Öğretmenlerin yetişme süreciyle ilgili de teorik ve tecrübi bilgilere yer veren kitapta, son dönemin formasyon uygulaması ve kökeni 1860'lara kadar inen alan dışından atama yöntemi sert biçimde eleştirilir. Görüşmecilerin eğitim fakültelerinde öğretmenlik ruhu adına neredeyse hiçbir şey verilmediğini anımsamaları acı bir itirafır. 1997 yılında eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılmasını, bir tür vasıfsızlaşma ve yeniden vasıflandırma olarak görmek mümkün zira bu reform ile öğretmenliğin teknik boyutları ön plana alınmıştır. Eğitim fakültesi mezunları kazanılan bilgilerle pratik hayatın kopuk olmasından şikâyetçidirler (s. 310). Yöntem ve tekniklere çok önem verilmesine karşın, bunların uygulanabilirliği çok zayıftır. Aslında bu durum, farklı ülkelerin eğitim gerçekliğini ithal etmenin açık bir sonucudur.

Yazar öğretmenliğin değersizleşme nedenlerini (s. 335-342) şu başlıklara indirger: Kapitalizm ve şehirleşme, ekonomik koşullardaki düşüş, devlet politikaları, yanlış politikalar ve basın buna zemin hazırlaması, eğitim politikalarının tutarsızlığı, merkezî örgütlenme ve yöneticilerin öğretmenleri itibarsızlaştırması, öğretmen öğrenci arası hiyerarşinin kalkması, öğretmenin kendini geliştirememesi, zamana ayak uyduramaması, öldürücü darbe ise; ücretli statüde çalışmadır.

Öğretmenlerin örgütlenme süreçleri kitabın sonunda (s. 368.) tamamıyla sol zihniyete ait veri ve ifadelerle anlatılır. Öğretmen örgütlenmesinin bazı temel çalışmaları ise görülmüştür (Ör.: Akyüz, 1980). Daha çok Niyazi Altunya'dan hareketle anlatılan tarihsel sürecin

Cumhuriyet öncesi yoktur. Konuyla ilgili görüşmeciler genelde sol sendikalara üyeler. Araya birkaç tane sağ görüşlü konulsa da dengesiz bir dağılım var. Burada sol görüşlü öğretmenlerin eleştirisi niyetine diğerlerini ötekileştirdiği -hatta hakaret sayılabilecek cümleler kurarak görülür. Solculuğu ilerencilik, sağ ve muhafazakârlığı ise geriye dönük algılama, görüşmecilerin dilinden vurgulanır: "Dün Köy Enstitüsü mezunları Türkiye'de eğitimi yürütüyorlardı ve çok güzel yürütüyorlardı. İleriye dönük, sola dönük. Bugün valisinden bilmem kime kadar imam hatip mezunları Türkiye'yi geriye döndürdü hem de koşar adım gidiyor" (s. 348).

Yazar, "öğretmen örgütlerinin ivme kazanmasında 1960 ihtilali sonrasında *işçi sınıfının* nicel ve nitel olarak yükselişe geçmesinin önemli rolü olduğunu" (s. 369) belirtir. 1970 öncesinde "devrim için eğitim" odaklı öğretmen örgütlenmesi büyük bir özlem ve heyecanla anlatılırken, 1970'lerden sonra "devrim için eğitim" idealinin iflas ettiği, öğretmen örgütlülüğünün siyasal yapılara hizmet eden bir araca dönüştüğü tespiti yapılır (s. 378).

Kitapta pek çok alt konu başlığı emek sömürüsüne, modern devletin kontrol mekanizmasına ve öğretmenliğin sermaye karşısındaki değersizleşmesine bağlanır. Sonuçta yazar, "öğretmen emeği üzerindeki biçimsel boyunduruğun gerçek boyunduruğa dönüşmeye başladığı" (s. 401) kanaatindedir. Buna rağmen öğretmenlerden ümitvardır. Konuları itibarıyla "dönüştürücü entelektüeller" olarak taltif ettiği öğretmenlerin "mevcut ilişkileri sorgulama ve dönüştürme potansiyeline sahip olduklarını" ifade eder. Bütün vasıfsızlaştırma ve değersizleştirme sürecine karşın öğretmenlerin pasif olmadıkları, bazen bireysel, bazen örgütlü direniş geliştirebildikleri sonucuna varır. Öğretmen emeğinin dönüşümüne yol açan kapitalist işleyiş mantığına ve "sermayenin toplumsal evrenine" karşı daha kararlı ve örgütlü mücadeleyi önerir.

Netice olarak, metot bakımından sözlü tarih değil, ancak bir tür nitel araştırma desenindeki kitabın teknik anlamda eğitim bilimi alanına katkısı yadsınamaz. Ancak bütün meselenin Marksist zaviyeden ve emeğin sömürülmesi yargısına dayanılarak anlatılması gerçeklik izdüşümü vermemektedir. Kapitalizmin kontrolsüz ve kimliksiz bilgi çağında öğretmenliğin ve bilgi intikalinin ciddi bir kriz yaşadığı kesindir. Ancak Buyruk'un kitabı bu krizi açıklamada kullandığı ideolojik paradigma bakımından yetersizdir.

Kaynakça

Akyüz, Y. (1980). Öğretmen Örgütlenmesi, Türkiye, Fransa, İsviçre'de ve Uluslararası Düzeyde, Kuruluşlar, Etkinlikler, Sorunlar. Ankara: Ankara Üniversitesi, EBF Yayınları.

Uygun, S. (2003). *Türkiye'de Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Bir Sözlü Tarih Araştırması (1937-1954)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, EPO/ESTT.

Karpat, K. H. (2016). *Bir Ömrün İnsanları, Türkiye'den ve Dünyadan Portreler*. İstanbul: Timaş Yayınları.